

NEMÉNYI T. ÁGNES

A FALUSI ÉRTELMISÉG TÁRSADALMI MOBILITÁSA* KOLOZS MEGYÉBEN

Bármelyik hétköznapon indulnánk el a megyeszékhelyről a környező falvakba, s tennők ezt akár vonattal, akár autóbusszal, érdemes lenne megfigyelni az utazó népséget. Első látásra szembetűnő a fiatalok többsége, nem kevésbé a nők nagyobb hányada. De leginkább az élénk vitaszellem árulja el bizonyos mértékig ezeknek az utasoknak a kilétét. Legtöbbjük értelmiségi: tanár, mérnök, közgazdász, mezőgazdász; munkahelyük pedig Apahida, Gyalu, Fráta, Mócs... és még sorolhatnók a községeket, falvakat, ahova ők járnak.

Az értelmiség társadalmi kategóriáját elemezve köztudott, hogy egyik része városon tevékenykedik, olyan környezetben, amely kulturális intézmények sűrűjében nagymértékben biztosítja e funkciók betöltésének feltételeit, viszont az értelmiség nem elhanyagolandó hányada falun dolgozik, ott hivatott betölteni szerepét, sokkal szerényebb körülmények között. Ezek a körülmények teszik, hogy a falun munkát vállaló értelmiséget nagyobb fokú mobilitási tendencia jellemzi. Legfőbb kifejeződése ennek egyrészt a gyakori munkahelyváltogatás, másrészt a lakhelyről a munkahelyre történő ingázás. E jelenségek mélyebb összefüggéseire kerestünk választ szociológiai felmérés során, az adott téma mennyiségi és minőségi kapcsolatainak teljesebb megismerése céljából.

A kutatás kezdetén megfogalmazott munkahipotézis alapján a területi mobilitás egyik fő okának a lakáshiányt tekintettük. E hipotézis szerint tehát a feladat egyrészt a területi mobilitás nagyságát volt hivatott megállapítani, összehasonlítva a munkahely és a lakóhely egybeesésének mértékét, ugyanakkor fel kellett tárnai a mobilitás fő irányát, sajátosságait. A felmérés azonban ugyanakkor érdekes adatokat szolgáltatott az értelmiség társadalmi eredetéről, demográfiai jellemzőiről is. A falusi értelmiségnek a városon tevékenykedők csoportjával való összevetése is szükségessé vált, minőségi többletet nyújtva ezáltal az értelmiség árnyaltabb bemutatásában. Az adatokat a Kolozs megye összes községeiben dolgozó értelmiségiektől gyűjtöttük kérdőíves módszerrel 1974-ben. (Az értelmiség szó operacionális értelme szerint itt mindazon személyeket magába foglalja, akik főiskolai végzettségűek vagy akik a felmérés idején ilyen tanulmányokat folytattak levelező-hallgatókként.)

* A társadalmi mobilitás a szociológiai szakirodalomban kulcsfontosságú fogalmat jelöl. Jelenti az egyes társadalmi osztályok, csoportok, egyének társadalmi pozíciójában beállott változást, ugyanakkor az egyéneknek és csoportoknak egyik közösségből egy másikba való térbeli mozgását (vándorlását). A státus-változást követi két vagy több generáció váltakozása során a nemzedékek közötti mobilitás, az egyazon generáció élete folyamán beállt változásokat pedig az intragenerációs mobilitás fogalma jelöli.

Társadalmi-demográfiai jellemzők

A megkérdezett népesség szakmai struktúráját tekintve, annak majdnem háromnegyed részét (73,6%) a tanárok képezték, 10,6%-át agrármérnökök, 4,9%-át orvosok és állatorvosok, a fennmaradó 10,9%-ot közgazdászok, jogászok stb.

Érdekesnek ígérkezett a kor szerinti megoszlás számbavétele, ugyanis a felmérést egy Kolozsvár-Napocán dolgozó értelmiségi csoporton is megismételtük (csak középiskolai tanárok körében), és a korcsoport szerinti összetétel nagy különbséget eredményezett a két népesség körében. Íme az életkor szerinti táblázat:

	35 év alatt	35–49 éves	50 év fölött	Nem válaszol	Összesen
Falusi értelmiség	1181	522	110	2	1815
	65,0%	28,7%	6,0%	0,3%	100%
Városi értelmiség	133	319	63	2	517
	25,7%	61,5%	12,3%	0,5%	100%

A falusi értelmiség fiatal, nagy többségük (65%) nem töltötte be a 35-ik életévét. Ezzel szemben a kolozsvári minta keretében a hasonló korúak aránya a minta 25,7%-át teszi ki. Természetesen nem nehéz ennek a jelenségnek magyarázatát adni, ha arra gondolunk, hogy az értelmiség jelentős hányada falusi környezetben kezdi el pályáját, és csak bizonyos idő elteltével kerül egy részük városi munkahelyre.

A népesség nemek szerinti megoszlása egyenlő, ezzel szemben a városi kontrollcsoportban a férfiak 26,2%-os aránya jelzi a tanári pálya elnőiesedését. A családi állapot a következő képet mutatja:

Nőtlen	Házias	Elvált	Özvegy	Nem válaszol	Összesen
383	1369	49	11	3	1815
21,2%	75,4%	2,6%	0,6%	0,2%	100%

A népesség viszonylagos fiatal volta ellenére legnagyobb része házas, ami arra utal, hogy 35 évesnél jóval fiatalabb korban házasodnak.

A mi szempontunkból érdekes a születési hely ismerete, annak a szülők, valamint saját lakhelyükkel való összevetése, amely részben tükrözi nemcsak alanyainknak, hanem azok szüleinek a területi mobilitását is gyermekeik születésétől a felmérés időpontjáig eltelt periódusban:

	Munkahely %			Összesen
	Falusi	Városi	Nem értékelhető	
Alanyaink születési helye	64,61	34,85	0,54	100
Szülők lakhelye	51,5	46,9	1,6	100
Alanyaink jelenlegi lakhelye	39,5	60,5	–	100

Adataink tükrözik alanyainknak és ugyanakkor azok szüleinek vándorlási folyamatát. Alanyaink többnyire falusi származásúak (64,6%).

szüleik lakhelye azonban a kutatás időszakában már csak 51,5%-ban volt falusi. Ugyanazon népesség jelenlegi lakhelye nagyjából (60,5%) már városi.

Nemzedékek közötti mobilitás

Foglalkozási mobilitás. A szülők foglalkozását elemezve, adataink tükrözik azt az óriási változást, amely társadalmi struktúráinkban végbement.

Apa foglalkozása	Alanyaink jelenlegi foglalkozása				
	Tanár	Agrármérnök	Orvos	Más	Összesen
Földműves	425	55	15	80	575
	31,8%	28,6%	16,8%		31,6%
Szakképzetlen munkás	108	8	3	19	138
	8,3%	4,1%	3,3%		7,6%
Szakképzett munkás	321	51	18	42	432
	24,0%	26,5%	20,2%		23,8%
Technikus	46	5	4	6	61
	3,4%	2,6%	4,4%		3,3%
Kereskedelmi alkalmazott	28	6	2	1	37
	2,1%	3,1%	2,2%		2,1%
Irodai dolgozó	188	27	18	13	246
	14,1%	14,0%	20,2%		13,5%
Értelmiségi	166	30	19	18	233
	12,4%	15,6%	21,3%		12,8%
Más	51	10	10	21	93
Összesen	1333	192	89	200	1815
	73,6%	10,6%	4,9%	10,9%	100%

Az értelmiségnek a korábbi évtizedekre jellemző önreprodukciónak eszerint felváltotta e rétegnek a társadalom alapvető osztályaiból való nagyfokú feltöltődése. Az apa foglalkozása szerint a népesség 31,63%-a paraszti, 31,45%-a munkás, 26,3% értelmiségi és irodai dolgozó, a fennmaradó pár százalék technikus, kereskedelmi alkalmazott vagy más származású. Tehát a vizsgált értelmiség 63,1%-a paraszti és munkásszármazású. Ez a magas arányszám utal a társadalmi nyitottságra, tehát arra, hogy a szocializmus évtizedeiben a fizikai dolgozók gyermekei számára is elérhetővé vált az értelmiségi pálya. Ezt bizonyítja többek között az értelmiség alacsony, 12,7%-os önreprodukciónak arányszáma is.

A mobilitási táblázat figyelmesebb szemügyrevételekor azonban, tekintve, hogy a különböző értelmiségi kategóriák más és más sajátosságok hordozói, érdekes jelenség tanúi lehetünk. Ha ugyanis a tanárok paraszti és munkásszármazása 63,9%-os, a megfelelő arányszám az orvosok esetében sokkal alacsonyabb, 40,3%, az agrármérnökök esetében pedig 59,2%. Az irodai dolgozó és értelmiségi apák együttesen 26,5%-ot képviselnek a tanároknál, az orvosok esetében ez jóval magasabb (41,5%). Természetesen az általánosítás igénye nélkül adataink felhívják a figyelmet arra, hogy árnyaltabban foglalkozzunk az értelmiség különböző kategóriáival. A mi esetünkben ugyanis az egyik

nemzedékről a másikra történő önreprodukción az orvosok körében például magasabb, mint más tevékenységi területeken. Pozitív vagy negatív jelenség-e? Nehéz eldönteni. Pozitív olyan mértékben, amennyiben minőségileg jobban képzett kádereket eredményezhet, de lehet negatív jellegű, amennyiben csökkenti a más társadalmi rétegekből, osztályokból történő beáramlást.

A probléma egy másik vetülete a falusi értelmiség foglalkozási mobilitásának a városival történő összevetése:

Az apa foglalkozása	Alanyaink munkahelye	
	Falu	Város
Földműves	575 31,6%	75 14,5%
Szakképzetlen munkás	138 7,5%	60 11,6%
Szakképzett munkás	432 23,9%	82 15,8%
Technikus	61 3,3%	15 2,9%
Kereskedelmi alkalmazott	37 2,0%	15 2,9%
Irodai dolgozó	246 13,5%	71 13,7%
Értelmiségi	233 12,8%	134 25,9%
Más	93	65
Összesen	1815 100%	517 100%

Az első szembevetés eltérése a szülők foglalkozását illetően a földműves- és munkásszármazás együttesénél jelentkezik, amely 63,0% a falusi csoportnál, szemben a városival, amely több mint 20%-kal alacsonyabb (41,9%). Egy másik kísérőjelenség a magasabb önreprodukción arányszám a városiaknál (25,9%) a falusi csoport 12,8%-os értékével szemben. Megállapításunk magyarázata főként abban keresendő, hogy a falusi szülők értelmiségi leszármazottai valószínűleg inkább visszatérnek szülőföldjükre, és a városiak szintén származási vidéküket keresik fel elsősorban.

Iskolázottsági mobilitás. A falusi értelmiség, mint tudjuk, iskolázottság szempontjából homogén. Ha viszont összehasonlítjuk helyzetüket az apák iskolai végzettségével, kitűnik, hogy nagy hányaduk (60%) általános iskolát végzett szülők gyermeke. Hasonló a technikai és szakiskolát (12,2%), valamint a líceumot (13,1%) végzett szülők aránya, illetve a főiskolát, egyetemet végzett apáké (12,6%). A foglalkozási mobilitás eredményei összhangban vannak az iskolai végzettség terén történt nagy változásokkal. Alacsony az önreprodukción, a falusi értelmiség legnagyobb része általános iskolát végzett szülők gyermeke. A felmérés alanyainál észlelt foglalkozási mobilitást tehát az iskolázottságban történő hasonló erejű mobilitás kíséri. (Más jelenséget észleltünk egy előző felmérés alkalmával a parasztság körében, ahol az iskolázottság terén végbemenő mobilitás intenzitás szempontjából meghaladja a

foglalkozási mobilitást.) A falusi értelmiség helyzete az apa iskolázottsága szerint a következő:

4–6 osztály	649	35,75%
7–8 osztály	442	24,35%
Szakmai technikai isk.	223	12,28%
Líceum	238	13,10%
Egyetem	229	12,65%
Nem értékelt	34	1,87%
Összesen	1815	100,00%

A *nevek közötti mobilitás*. Mint már az előzőekben jeleztük, alanyaink 75,4%-a házas. Házasságban élő alanyaink partnereinek kis része (10,4%) háztartásbeli, a többség szintén munkaviszonyban lévő dolgozó. A partnerek foglalkozásának összevetése nagy mértékben jelzi, hogy általában hasonló foglalkozásúak házasodnak össze. Példaként a tanárok esetét adhatjuk: majdnem felének házastársa (46,8%) szintén tanári pályán tevékenykedik (egyetemi vagy líceumi végzettségű). Házas alanyaink több mint felének partnere (50,2%) pedig szintén egyetemi végzettségű. Íme a házastársak foglalkozási mobilitását kifejező táblázat:

A házastárs foglalkozása	Alanyaink foglalkozása				
	Tanár	Orvos	Agrármérnök	Más	Összesen
Tanár	320	11	35	11	377
Orvos	7	10	9	2	28
Agrármérnök	26	6	23	2	57
Egyéb egyetemi végzettségű	170	27	8	21	227
Munkás	48	–	3	4	55
Irodai dolgozó	50	3	24	22	99
Tanár (líceumi végzettséggel)	148	–	12	17	176
Technikus	86	7	22	14	129
Háztartásbeli	71	7	16	49	143
Más	52	9	14	5	80
Összesen	978	80	166	147	1371

A házastársak iskolázottsága tekintetében mind a falusi, mind a városi csoport esetében a hasonló iskolázottság magas arányszámai állapíthatók meg. Az alábbiakban közöljük a házastárs iskolai végzettségét:

Iskolai végzettség	Falusi minta		Városi minta	
	Szám	Arány	Szám	Arány
7 oszt.	22	1,6%	5	1,0%
Szakiskola	39	2,8%	9	1,8%
Líceum	304	22,1%	53	10,8%
Líceum és technikum	269	19,4%	52	10,7%
3 éves főiskola	157		41	
Főiskola	579	53,6%	309	72,3%
Nem válaszol	1		15	3,1%
Összesen	1371	100%	484	100%

A szintén egyetemi végzettségű partnerek aránya 53,6% a falusi mintában és 72,3% a városinál. Nagy az eltérés az értelmiség két csoportja között egyrészt a hasonló iskolázottságú partner találásának eltérő lehetőségei folytán, de a jelenség egy másik magyarázata a városi csoportot alkotó több nőben keresendő. A városi minta homogénebb tehát nemcsak iskolai végzettség, hanem a nemek szempontjából is, minek folytán a házastársak foglalkozási és iskolázottsági szintje nagyon hasonló. Más felmérések ugyanerre a következtetésre jutottak, arra ugyanis, hogy az értelmiségi nőknél inkább fellelhető a nagyobb fokú, férjeikéhez hasonló foglalkozási és iskolázottsági szint, mint az értelmiségi férfiak esetében. Az értelmiségi nők valószínűleg kevésbé házasodnak alacsonyabb képzettségű férfival.

Foglalkozásváltoztatás – területi mobilitás

A megkérdezett személyek információt közöltek pályájukról is, lehetőséget nyújtva a foglalkozásukban bekövetkezett változások rögzítésére. Az össznépeség 17,1%-a vallotta, hogy a megelőző években más foglalkozást is gyakorolt. Ez az arányszám nem összesíti a tanárok nagy hányadát (29,9%), akik egyetemi tanulmányaikat megelőzően is tanárokként dolgoztak. Az alábbiakban az egyéb foglalkozást is gyakorlók számbeli megoszlását közöljük:

Megelőző foglalkozás	Jelenlegi foglalkozás				
	Tanár	Orvos	Agrár- mérnök	Más	Összesen
Tanár	769	1	1	8	777
Orvos	1	79	–	–	80
Agrármérnök	2	1	147	1	151
Más egyetemi végzettségű	12	–	–	104	116
Munkás	55	2	12	17	86
Irodai dolgozó	61	2	15	20	98
Tanár (líceumi végzettséggel)	400	–	7	40	447
Más	38	5	11	6	60
Összesen	1336	90	193	196	1815

A latens mobilitást kutatva, jövőbeli szándékaikról is érdeklődtünk. A válaszok alapján legnagyobb részük (87,87%) jelenlegi foglalkozását kívánja gyakorolni, 7,05% továbbképzés útján akar változtatni mostani helyzetén.

A foglalkozás stabilitásának másik fokmérője a jelenlegi foglalkozás gyakorlásának a régisége (természetesen alanyaink életkorát tartva szem előtt). A minta 42,12%-a legalább kilenc éve dolgozik mostani foglalkozásában, és csak 19,44%-uk négy évnél kevesebb ideje.

Szolgálati idő	Legalább 9 év	4–8 év	4 évnél kevesebb
jelenlegi foglalkozásában	42,12%	36,85%	19,44%
jelenlegi foglalkozásában és munkahelyén	23,29%	34,71%	40,20%

A foglalkozás és az ugyanazon munkahelyen eltöltött időszak egybeesésének vizsgálatakor viszont kiderül, hogy a jelenlegi foglalkozásban eltöltött idő nem párosul az azonos munkahelyen eltöltött idővel. Adataink szerint a maximálisan négy évet egy munkahelyen eltöltők aránya a legnagyobb (40,20%). A megkérdezettek egynegyede (26,39%) maradt pályájának egész ideje alatt egyazon helységben.

Csak ugyanazon helységben dolgozott	26,4
Egyetlen más helységben	27,1
Két másik helységben	18,8
Három más helységben	12,3
4-6 helységben	11,9
7-10 helységben	3,2

Mint táblázatunk mutatja, leggyakoribb az egyszeri és kétszeri munkahelyváltozatok aránya (45,9%), de előfordultak esetek, hogy az illetők 4-10 munkahelyet is tudtak már maguk mögött. A munkahelyét változtató népesség legnagyobb hányada (68,7%) szintén falusi környezetben dolgozott, jelentősen kisebb hányada (9,7%) városban, a többi (21,6%) városban és falun vegyesen.

A területi mobilitás fő formája a lakhely és munkahely közötti ingázás. A megkérdezettek mintegy háromnegyed része ingázó, egynegyede pedig helyben lakó. Az ingázók legnagyobb hányada (77,6%) naponta teszi meg az utat, 12,2%-uk pedig legalább egy héten egyszer. Az ingázók csaknem felének (47,57%) munkahelye Kolozsvár-Napocától számított 40 km-es körzetben található, nagyobb részüknek viszont e távolságnál nagyobb utat kell megtennie. Az ingázók legnagyobb hányada (81,3%) városról jár falura, 18,7%-a faluról szintén falura.

Az ingázó népesség nagyobbik része nő (a mintában az alanyok 82%-a). A férfiak 65%-a ingázik. Életkor szerint az össznépeséghez viszonyítva kis eltérést észleltünk a fiatalabb korcsoportok irányában. A napi ingázás átlagos időtartama 2-3 óra, az ingázók felénél ez nem haladja meg a 2 1/4 órát, a maximális időtartam eléri viszont a 4 1/4 órát. Az ingázás hátrányai, illetve az ingázó alany többletnehézségei tagadhatatlanok. Naponta 4-6 társasgépkocsi igénybevétele, az ezekre való több perces várakozás, valamint a több kilométernyi gyaloglás fáradtságos, kimerítő, az egészségi állapotra negatív hatású. Nem elhanyagolandó az anyagi megterhelés sem (64-350 lej között váltakozik), habár az ingázók nagy többségénél (72,4%) ez az összeg nem haladja meg a 155 lejt. A közlekedési járművek közül a legelterjedtebb (68%) a távolsági autóbusz, 10,4%-uk vonatot vesz igénybe, a többi más lehetőségeket.

Művelődés

Épp a fenti helyzetből következő kérdésünk az ingázás és a művelődési szint összefüggéseire kíván rávilágítani. Elemezni fogjuk pár tömegkommunikációs eszköz használatának a mértékét, valamint a kultúra más megnyilvánulásainak gyakoriságát a falusi értelmiség körében, összehasonlítva az ingázó és helyben lakó csoportot a városi mintával. Adatainkat természetesen végső következtetés és a teljesség igénye nélkül

elemezzük, hiszen az olvasás nem is szerepel közöttük, sem pedig tartalmi jegyek analízise.

Az *újságolvasás* és az *újságelőfizetés* helyzetét (%-ban) a következő két táblázat tükrözi:

Újságelőfizetés	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
Újság-előfizető	15,2	10,0	10,4
Folyóirat-előfizető	3,3	1,5	3,4
Újság- és folyóirat-előfizető	77,4	86,3	82,3
Nem előfizető	3,2	1,4	2,5
Nem értékelhető	0,9	0,8	1,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

Újságolvasás	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
6–7-szer hetente	67,1	72,2	66,1
3–5-ször hetente	26,7	23,3	23,9
1–2-szer hetente	5,4	3,7	8,1
Ritkán vagy soha	0,3	0,2	0,5
Nem értékelhető	0,5	0,6	1,4
Összesen	100,0	100,0	100,0

Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy a különbségek a falusi értelmiség csoportjai és a városi minta között nem lényegesek. Ez azt jelzi, hogy az újság olyannyira tömegkommunikációs eszközzé vált, hogy a városon és falun dolgozó értelmiség egyaránt igénybe veszi. Ugyanakkor örvendetes módon nemcsak a nem előfizetők, hanem a nem olvasók száma is elhanyagolhatóan alacsony.

A *tv-program* követésének adatai (ugyancsak %-ban kifejezve) a következők:

	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
A hét 6–7 napján	30,3	39,4	31,9
„ 3–5 „	39,5	33,6	37,7
„ 1–2 „	16,4	11,3	21,0
Ritkán vagy soha	13,0	14,3	5,7
Nem értékelhető	0,8	1,4	3,7
Összesen	100,0	100,0	100,0

A tv-műsor követésének gyakoriságát elemezve megjegyezzük, hogy itt sem fedezünk fel alapvető eltérést a három csoport között. Érdekes módon viszont a műsort ritkán vagy soha nem követők száma a falusi mintában egységesen magasabb, mint a városiban. Az ingázók esetében ez egyértelműen magyarázható, de kevésbé a falun helyben lakók esetében. Összehasonlítva a tv-t a többi szórakozási, művelődési lehetőség-

gel, megállapítható a tv nagy szerepe. Alanyaink 85%-a követi egy héten legalább egyszer a sugárzott programokat, amelyek – mint az alábbiakban (a színházi és opera-előadások vagy a hangversenyek látogatottságának vizsgálatakor) kiderül – a fő, tömeges kultúráközvetítő szerepét töltik be.

A *filmszínházak* látogatottsága jóval a tv mögött marad. Nagyon sokan egyáltalán nem látogatják a filmszínházakat, s ennek oka több-rétű. Egyrészt a tv komoly vetélytárs, másrészt a mozi ma már többnyire a fiatalabb korosztályok szórakozóhelye. Ez kitűnik táblázatunkból is, ahol legnagyobb a látogatók százalékaránya az ingázók csoportjában, legalacsonyabb a városi mintában.

Filmszínházak látogatottsága	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helybenlakók	
Hetente többször	1,7	1,6	1,5
Egyszer hetente	23,8	14,2	12,5
2–3-szor havonta	6,1	2,5	2,5
Egyszer havonta	32,1	28,9	29,4
Ritkán vagy soha	36,0	51,9	53,5
Nem értékelhető	0,3	0,9	0,6
Összesen	100,0	100,0	100,0

A *színházi előadások* látogatottságáról nyert adataink (%-ban) jól érzékeltetik a falun helyben lakók helyzeti hátrányát az ingázókkal és városon lakókkal szemben.

Színházlátogatás évente	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
Egyszer	9,1	12,6	8,3
Kétszer	13,1	13,4	13,7
Háromszor	11,0	9,6	11,9
Négyszer	9,4	4,2	17,2
Ötször vagy többször	27,1	11,3	37,3
Ritkán vagy soha	30,3	48,4	11,0
Összesen	100,0	100,0	100,0

A falun helyben lakók tehát sokkal ritkábban tekintenek meg egy-egy előadást, és közöttük a legnagyobb azok aránya (48,4%), akik sohasem jutnak el hasonló rendezvényekre. (Örömmel állapíthattuk meg, hogy mostanában megyeszékhelyünkön sok színelőadást a vidéki közön-ség is látogat szervezett formában.)

Az *operaelőadások és hangversenyek* vonzóköre sokkal kisebb, vagyis jóval nagyobb azok száma, akik sohasem tekintenek meg ilyen előadásokat. Kisebb a gyakori látogatók száma is.

Adataink fényt vetnek arra is, hogy sem a színház, sem az opera, a koncert pedig még kevésbé tekinthető egyelőre tömeges kultúráközvetítőnek. Ezeket az előadásokat sokkal szűkebb körű közönség látogatja, és ennek nem a falun való letelepedés a fő oka.

Operalátogatás évente	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
Egyszer	11,5	9,2	13,9
Kétszer	11,6	5,2	14,9
Háromszor	7,5	4,2	12,4
Négyszer	4,2	2,3	11,2
Ötször vagy többször	14,4	4,0	22,7
Ritkán vagy soha	48,9	75,1	23,7
Nem értékelhető	1,9	–	1,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

Hangversenylátogatás évente	Falusi értelmiség		Városi minta
	Ingázók	Helyben lakók	
Egyszer	8,9	5,9	12,0
Kétszer	7,1	1,8	16,8
Háromszor	4,9	0,9	11,4
Négyszer	2,5	0,9	6,9
Ötször	8,8	1,8	16,6
Ritkán vagy soha	67,8	88,7	36,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

Vélemények, tervek

Kérdőívünk nemcsak tények rögzítését tette lehetővé. A kérdések egy csoportja adatszolgáltatóink véleményét, óhaját, jövőre vonatkozó terveit firtatta. Egyik fő problémakör, amely köré a kérdések csoportosultak, a jelenlegi munkahely megtartásának indítékait kutatta, hiszen ennek eredménye lehet a stabilizálódási tendencia vagy burkolt területi mobilitás kifejeződése. Az adott válaszok alapján nagyfokú burkolt mobilitás észlelhető, ugyanis a megkérdezetteknek mindössze kevesebb mint egyharmada (28,30%, ezeknek fele most is falusi környezetben lakik) kíván megmaradni jelenlegi munkahelyén. A minta nagy hányada (53,27%) városra szeretne kerülni. Miért?

Kutatásunk adatai azt igazolják, hogy a falusi értelmiség nagyobb részének minden vágya közelebb kerülni a városhoz. Ennek több oka van. Sokukat a család és az ott meglévő összkomfortos lakás fűzi a városhoz: A családi okoknál felmerülhet, hogy az ingázónak gyermekei vannak városban, férje (felesége), családtagjainak a problémái foglalkoztatják (gyermekek iskoláztatása, idős szülők gondozása stb.). Családjának érdekeit tartva szem előtt, helyzetét a falusi környezetben úgy ítéli meg, hogy gyermekeinek a társadalmi perspektívái minden szempontból alacsonyabbak. Falun még hiányzik az állandó óvoda vagy napközi otthon, az iskolai oktatás alacsonyabb színvonalú. Mindehhez társulnak a beszerzési nehézségek és a fűtőanyag-gond.

Távrolról sem merítettük ki a sok-sok motivációt, ami ma még a falura való letelepedés ellen érvel és a városra való visszaáramlást ered-

ményezi. És ez a tendencia olyan erős, hogy a gyakorlatban sajnos számtalan példa van arra, hogy a diplomás értelmiségi a deklasszálódást választja, vagyis tanárból könyvtáros, esetleg kistisztviselő, mérnökből szakiskolai tanár, oktató (pedagógus), betanított munkás, taxisofőr vagy adminisztrátor lesz, csak hogy a városba kerülhessen. Természetesen ez utóbbiak határesetek, viszonylagos gyakoriságuk folytán mégsem tekinthetünk el tőlük.

A falura naponta ingázó értelmiségiek más problémái is felmerülnek. Több pihenésre van szükségük, ezért állandó időzavarral küzdenek az ingázás időtartama, valamint a szállítóeszközökre való várakozás miatt. Elemezzük csak, mit is eredményez a napi több órás időkiesés az egyén és a társadalom szempontjából. Az egyénnek több fizikai megterhelést okoz, ami gyakori megbetegedéshez, hiányzáshoz és az aktív pihenés lehetőségeinek a csökkenéséhez vezet. A társadalom számára jelentős költség a több szállítóeszköz működtetése. Nem elhanyagolandó társadalmi kár az a megfigyelés sem, hogy az ingázás nagyrészt a munkakör hátrányára történik. Az ingázó alany szabad idejét nem a falusi környezetben tölti, nem integrálódik teljes mértékben ott, ahol a legnagyobb szükség volna rá.

Persze mindehhez hozzá kell tennünk, hogy ankétunk során a városra való kerülés kívánalma sok esetben nem az adott lehetőségek mérlegelése alapján fogalmazódott meg, hanem egy ideális helyzetet, óhajt fejezett ki, ugyanis az egyik kérdésre, amely arra vonatkozott, hogy a következő öt évben nyílik-e reális lehetősége a munkahelyváltoztatásra, a városra kerülni szándékozó 53,27%-nak mindössze 23,3%-a felelt igenlően. Érdekesnek mondható a falun letelepedett értelmiség magatartása ezzel kapcsolatban, mert nagy többségük (63,8%) ott szeretne maradni. A város színvonalára emelt (vagy emelhető) vidéken való letelepedés lényegileg a tényleges és a latens mobilitás csökkentésének egyik fő tényezőjeként értékelhető.

Az értelmiségiek területi mobilitása az egyéni okokon túlmutat, és a falu és város között még létező különbségeket érinti. A vidéki értelmiség mobilitásának fő okait tehát a felmérés alanyai az életmódbeli eltérésekben jelölték meg, főként megfelelő lakás hiányában, a fentebb említett családi okokban, a kényelem egyes elemeinek (fűtés, beszerzés) szerény lehetőségeiben. Ugyancsak taszító erőként jelentkezett a kulturális intézmények korlátoltabb száma és jellege, a szabad idő eltöltésének szerényebb lehetősége. A szakmai érvényesülés hiánya ritkábban megjelölt ok, az anyagi (kereseti) hátrányok pedig a legritkábban előforduló motivációként szerepeltek.

Felmérésünk tanulságos volt nemcsak azért, mert általánosan ismert megállapításokat konkretizált számszerűen, hanem mélyebb betekintést is nyújtott egy olyan társadalmi réteg struktúrájába, amely fontos feladatot vállal a város és falu között még létező különbségek kiegyenlítésében.